

FRANCE KRALJ

**AKADEMSKI SLIKAR, GRAFIK, ILUSTRATOR IN KIPAR,
utemeljitelj slovenskega ekspresionizma**

**26. september 1895 (Dobrepolje) – 16. februarja 1960
(Ljubljana)**

France Kralj, leto 1929. Vir: Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK

RAZSTAVA »UTRINKI IZ ŽIVLJENJA«

KNJIŽNICA DOBREPOLJE

France Kralj: Brat in starši, 1943, les – relief, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

France Kralj, oče slovenske moderne umetnosti, se je rodil v Zagorici materi **Marjetki** (Margareti) roj. Sever in samoukemu **podobarju Janezu Kralju**. Oče je bil tisti, ki je v sinu videl uresničitev svojih neizpolnjenih sanj ter mu je zato, gotovo ne brez žrtev, omogočil šolanje. Osnovno šolo je obiskoval na Vidmu, kjer učitelji, med njimi **pisatelj Fran Jaklič**, spoznajo izrazito Francetovo nagnjenje do likovnega ustvarjanja. Z mladostno radovednostjo zahaja v samouško delavnico gluhonemih podobarjev »Štefa in Toneta« v Zagorici. V letih 1906/7 poslika notranjost kegljišča Štehowe gostilne na Vidmu (Kranjc, 1996).

France Kralj: Zagorica, 1932, olje/platno, Ljubljana

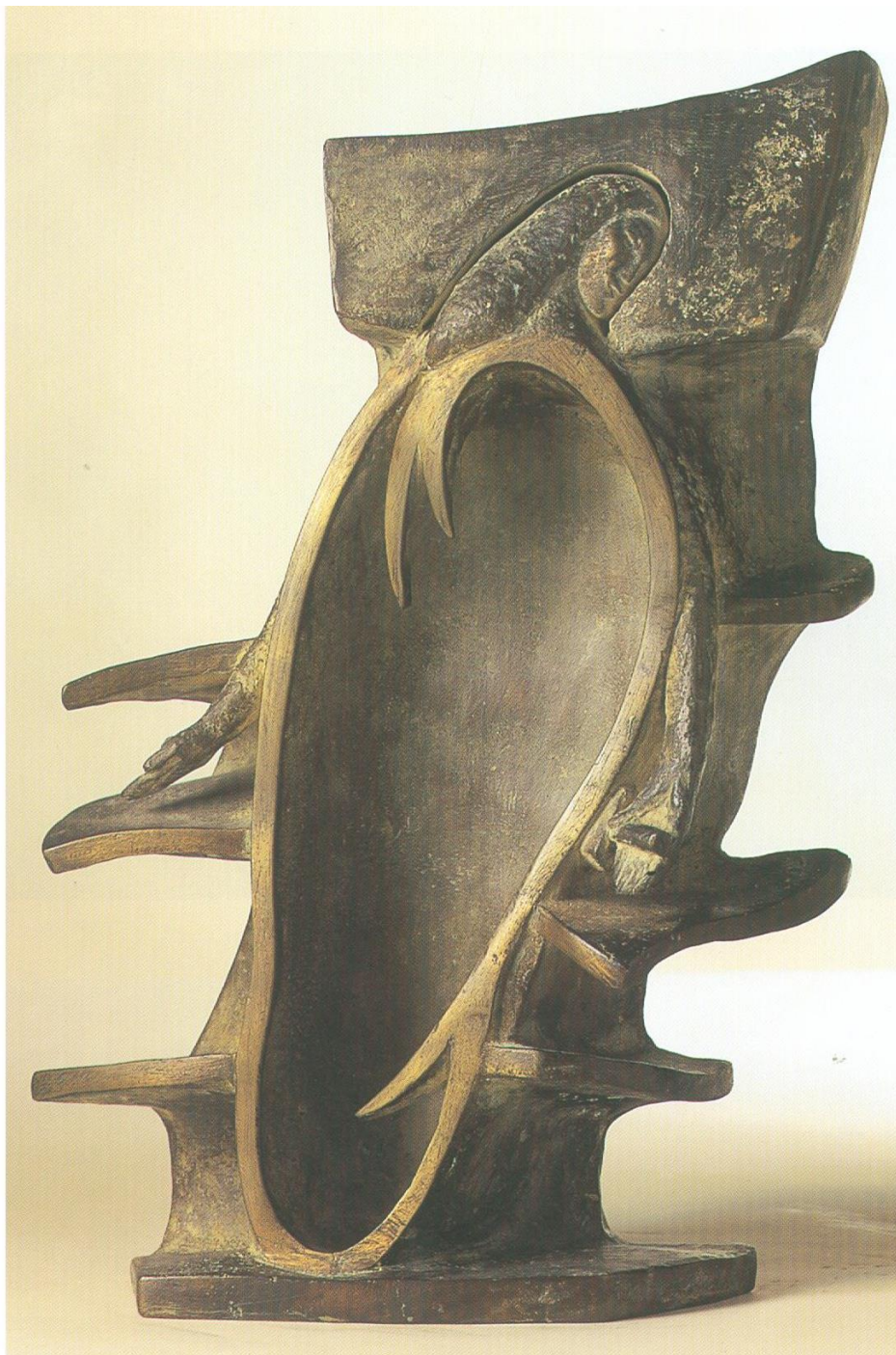
Obiskoval je Umetno-obrtno šolo v Ljubljani (1907-1912) in pridobil spričevalo za samostojno delo v stroki. Šestnajstleten zaključi šolanje v Ljubljani. Leta 1913 se je podal na **študij kiparstva na Dunaju**, a ga je moral zaradi vpoklica k vojakom prekiniti. Kralj je na začetni stopnji, kot kažejo risbe izhajal iz nekoliko razpoloženjsko motiviranega realizma, beleženja mladostnih podob zagoriškega doma. Portretne študije, tihožitja, podobe živali, figuralne kompozicije so bili motivi, ob katerih je bistril svoj likovni čut. Z zaključkom študija kiparstva leta 1919 je njegov risarski rokopis dozorel. Sprva mu je risba služila za pomožno sredstvo koncipiranja slikarskih in kiparskih nalog, tedaj pa je postala povsem avtonomna likovna zvrst. Javnosti se je predstavil najprej leta 1919 v reviji Dom in svet, nato pa kot sijajen ilustrator proze in poezije ter oblikovalec periodičnega tiska (Kranjc, 2001). Že leta 1913 pesniku F. Hellmuthu z ilustracijami opremi njegovo pesniško zbirko.

Kralj je med drugimi pripravil ilustracije na besedilo pripovednika, rojaka Frana Jakliča. Leta 1921 v samostojni izdaji izide ljudska pesem Kralj Matjaž, v kateri je presegel ilustracijsko opremo knjige z oblikovanjem celote.

Nevesta s Korinja, 1920, risba s tušem, nahajališče (originala) neznano

Od jeseni 1919 do pomladi 1920 je France preživel v Pragi in se izpopolnjeval pri prof. na akademiji, slikarju Vlahu Bukovcu. Leta 1921 se je posvetil izrazitemu kiparskemu in slikarskemu eksperimentiranju, ki ga je pripeljalo na rob abstrakcije. *»Tipičen in hkrati skrajni primer Kraljevih mladostnih prizadevanj je Umetnik. Vsebinska os je do skrajnosti stilizirano človeško telo s kladivom in dletom v rokah, ki ga opredeljujeta kot kiparja, umetnika.....«* (Smrekar, 1980).

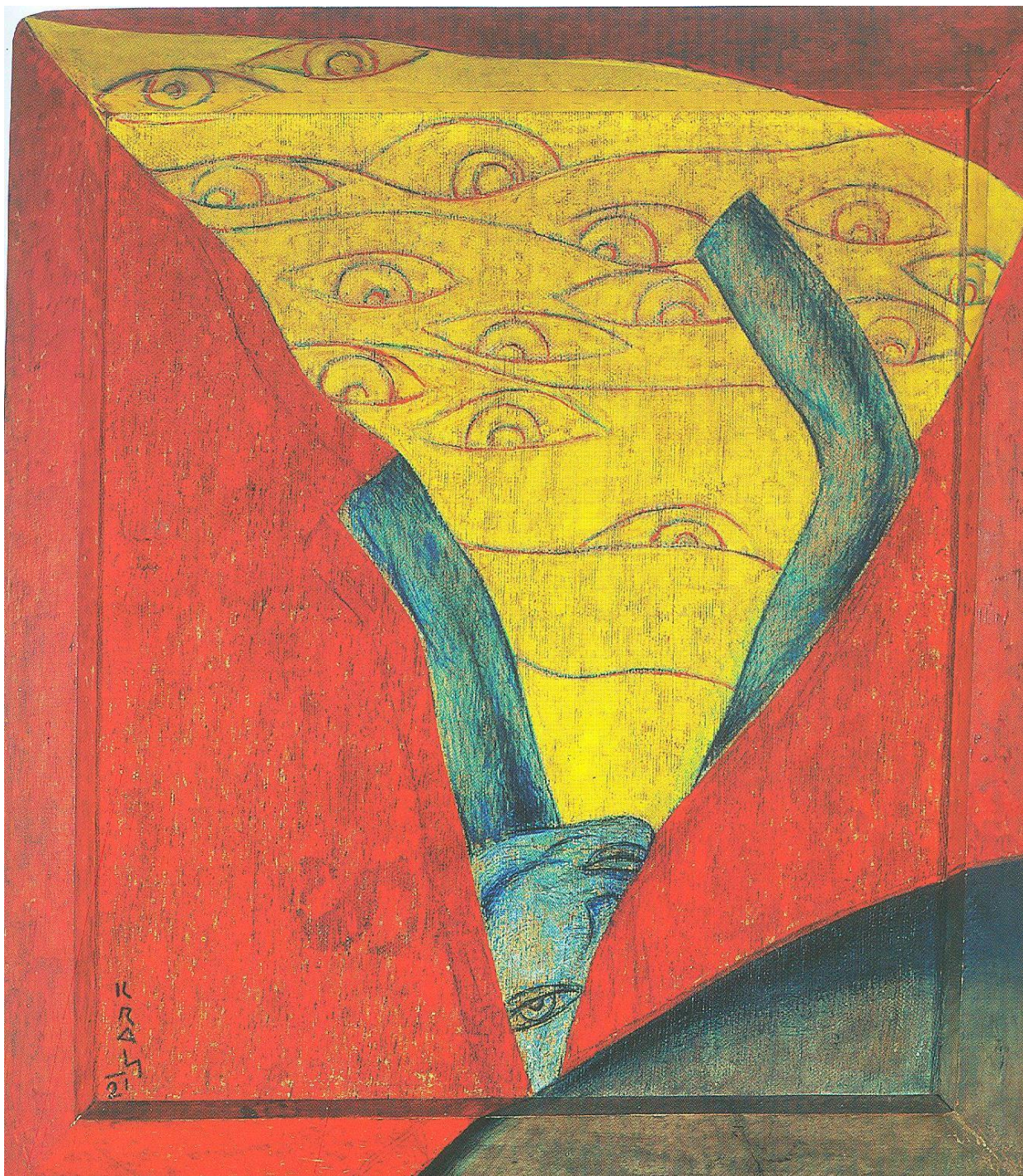
Umetnik, 1919, bron Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

Od 1920 živi stalno v Ljubljani kjer ima lasten atelje. Leta 1920 se poroči z Ljudmilo, rojeno Novak iz Zdenske vasi. Čez dve leti se mu rodi in umre prvorojenka Milica. Leta 1924 se mu rodi druga hčerka tudi poimenovana Milica. V letu 1929 se mu rodi sin Zlat.

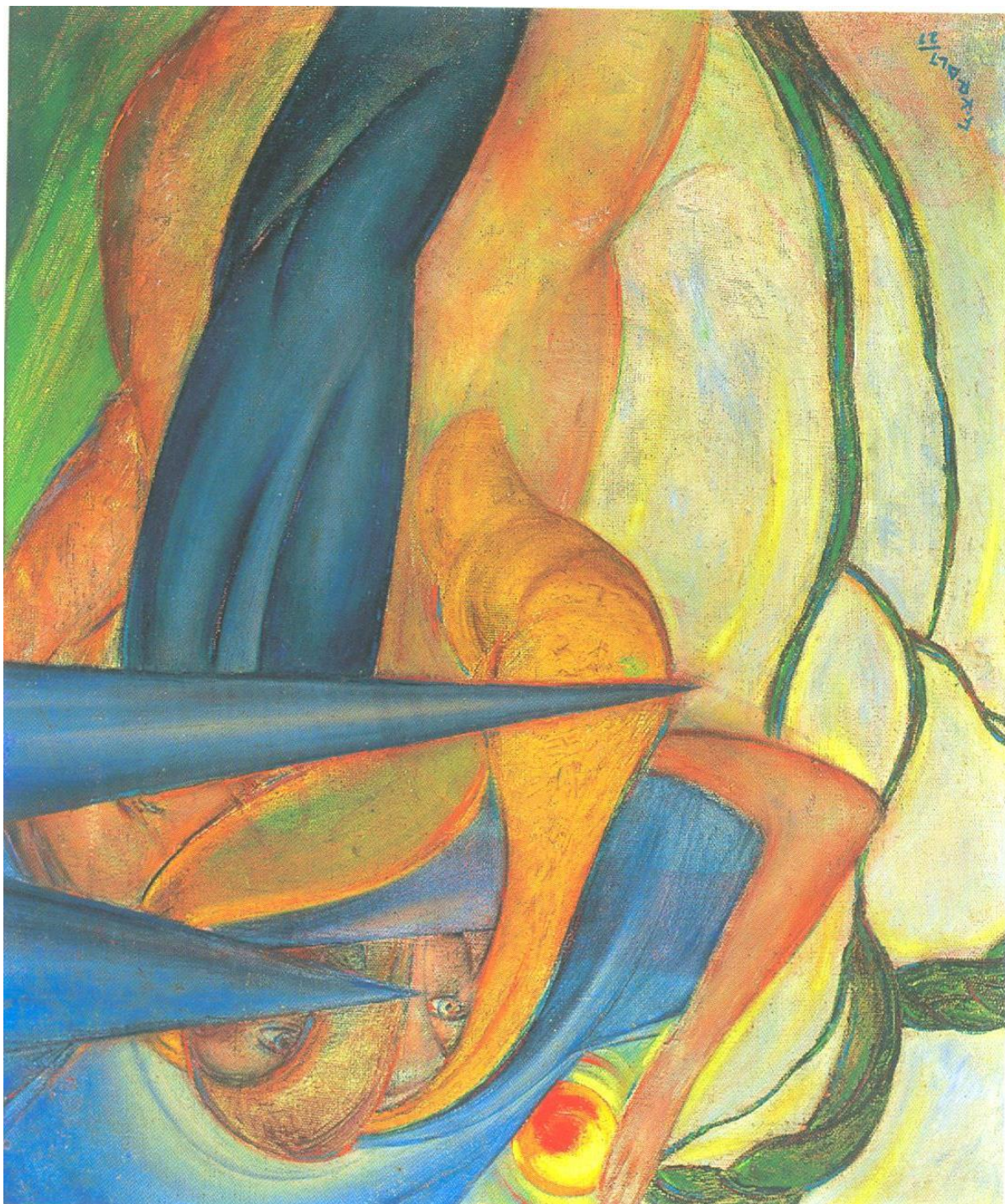

*Z leve proti desni: Nande Vidmar, Tone Kralj, hčerka Mili, France Kralj, žena Ljudmila, Miroslav Oražem na umetnikovem vrtu sredi dvajsetih let
Vir: Naši kraji in ljudje, 1996.*

Vse do leta 1928 je tesno sodeloval z bratom Tonetom. Skupaj sta pripravila načrt za poslikavo cerkve sv. Križa na Vidmu, vendar je škofijski tajnik Josip Dostal zavrnil uresničitev načrta, saj so se mu osnutki zdeli premoderni (Kranjc, 1996). Z bratom Tonetom sta leta 1921 pripravila samostojno razstavo in jo naslovila Slovenska mlada umetnost, na kateri se France predstavi tudi z deli Smrt genija ter Smrt in življenje. Njegovo ustvarjanje je odprlo novo umetnostno poglavje pri nas - **EKSPRESIONIZEM**. France Kralj je bil pobudnik ustanovitve in vodja **KLUBA MLADIH**. Zunanja manifestacija enotnosti mlade generacije je bil ob koncu leta 1921 izid revije Trije labodi, ki je bilo lastno, dasi zelo kratkotrajno glasilo društva Kluba mladih.

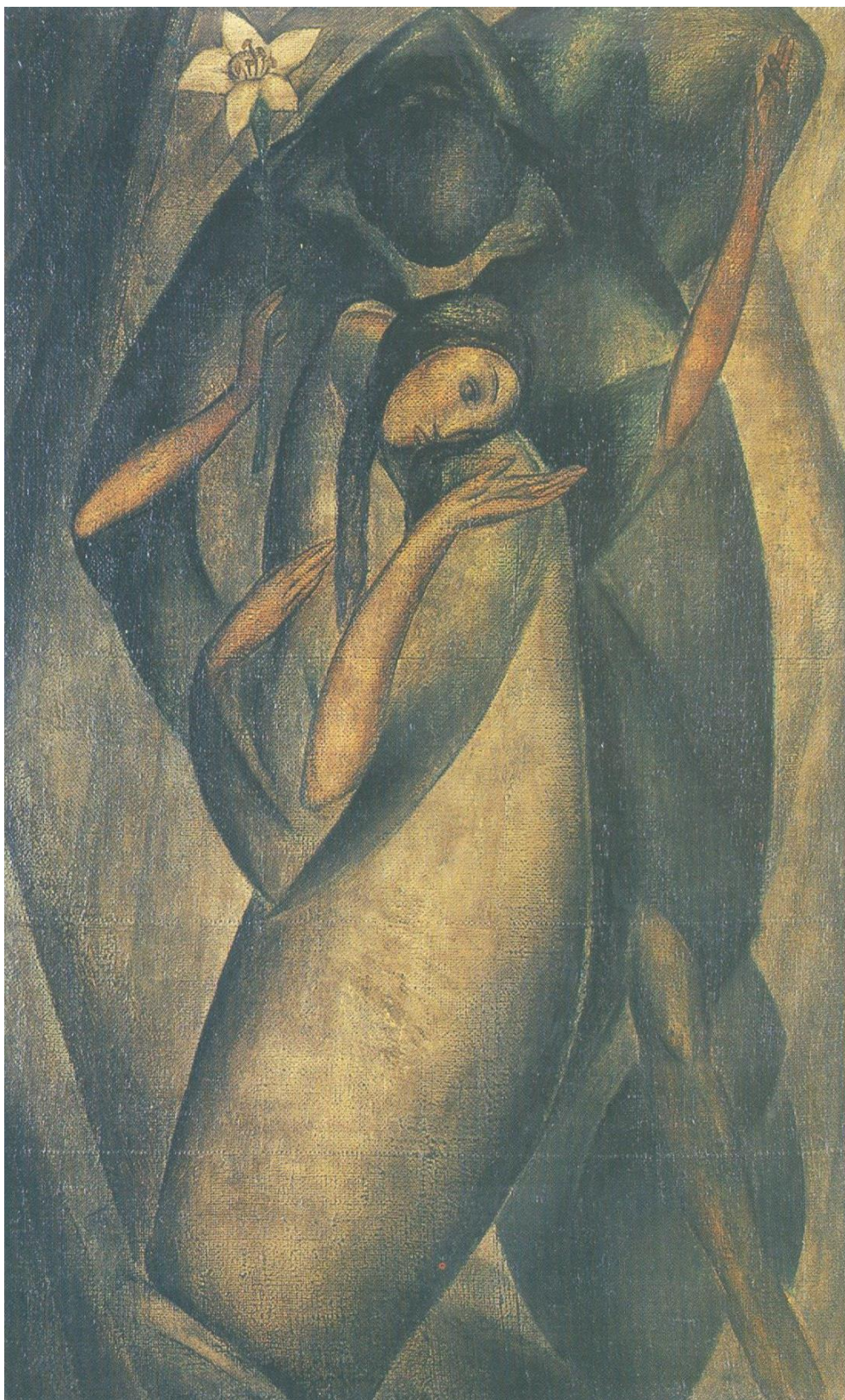

Smrt genija, 1921, olje, juta, zasebna zbirka, Ljubljana

Paradiž, olje/platno, 1921, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

Po letu 1921 se je preusmeril v figuraliko s poudarkom na subjektivno doživetih religioznih motivih.

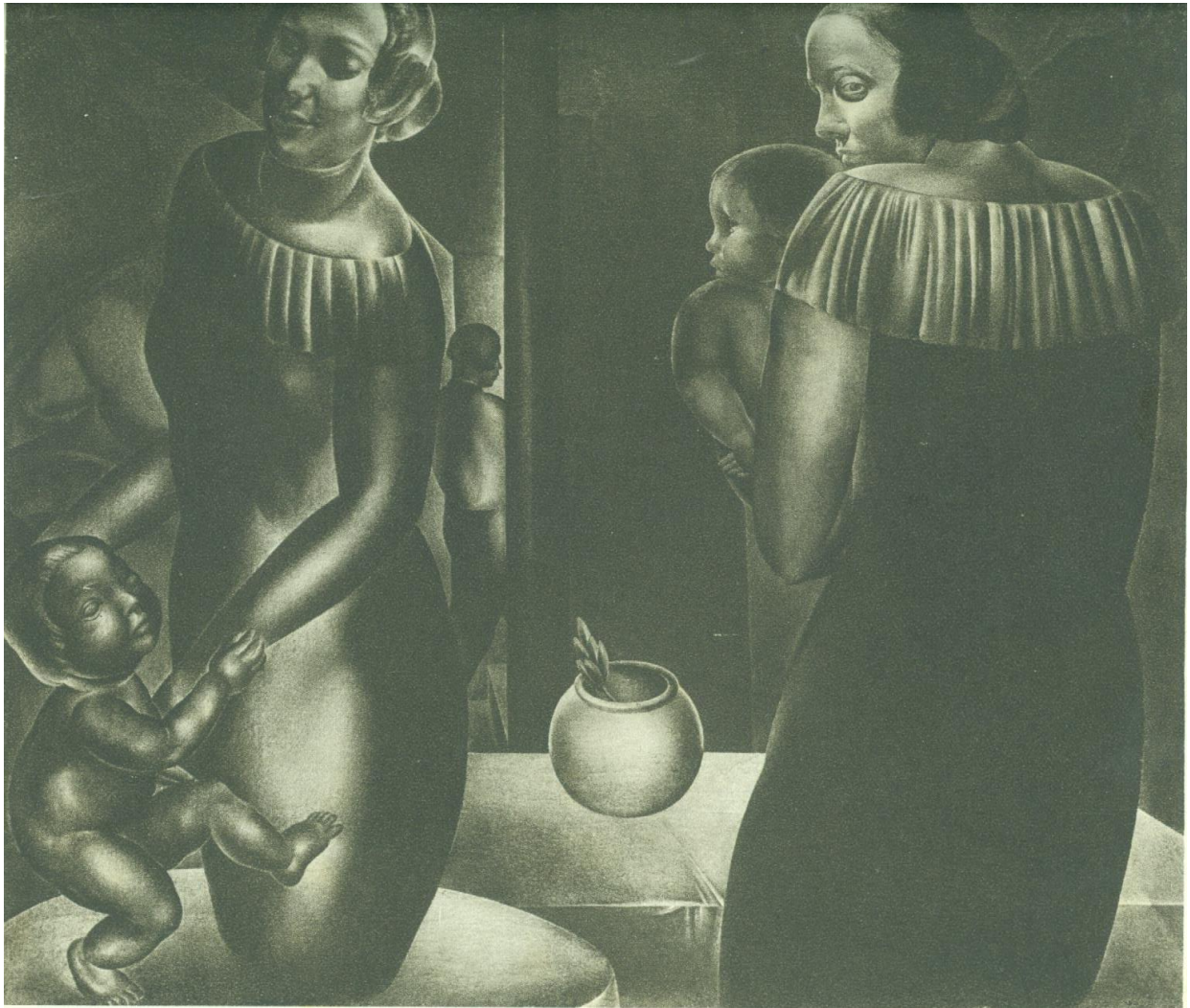
Oznanjenje, olje/juta, 1922, zasebna zbirka, Ljubljana

Kraljevo ustvarjanje se je znašlo na pomembnem križpotju, na katerem se je nakazovala smer vztrajanja v smeri vedno večje abstrakcije, po drugi strani pa izrazne možnosti v okviru tradicionalnih motivov: portreta, krajine, tihožitja... (Kranjc, 2001). Prav portret in krajina sta postala v letih 1922-23 Kraljeva osrednja motiva. **Sredi dvajsetih let tako nastopi v njegovem ustvarjanju značilen izpovedni in stilni preobrat od ekspresionizma k novi stvarnosti.**

Jajčarice, 1925, olje, platno, Galerija umjetnina, Split

Leta 1926 je Kralj naslikal podobo »Moja družina«. S to podobo se je mladi slikar poslovil od svojega prvega umetnostnega obdobja, ki ga imenujemo ekspresionistično in je začel novo periodo tako imenovane **«NOVE STVARNOSTI»** (Mikuž, 1971).

Rodbinski portret, 1926, olje, platno, Moderna galerija, Ljubljana

Dinamičnega in ambicioznega Franceta so v jeseni leta 1925 na Tehnični srednji šoli v Ljubljani povabili, da bi **prevzel umetniško vodstvo na novoustanovljenem oddelku za keramiko**. Z njo se je intenzivno ukvarjal do leta 1930, po tem pa je prevzel kiparski in rezbarski učni delavnici (Kranjc, 2001). Ob pedagoškem delu pa je samostojno ustvarjal in se posvetil organizacijskemu delovanju Kluba mladih, ki se je kasneje imenovalo **Slovensko umetniško društvo**, ter pripravil številne razstave doma in predvsem po svetu. Leta 1925 izide monografija Fran in Tone Kralj z uvodnim besedilom dr. Franceta Steleta.

Pred pomladjo, 1929, olje, platno, Dolenjski muzej, Novo mesto

Leta 1930 je bil končan Kraljev spomenik v prvi svetovni vojni padlim rojakom na Vidmu. Priprave nanj so se začele že leta 1925.

Spomenik padlim rojakom, 1925-1930 kamen, Videm-Dobrepolje.

Na spomladanski razstavi leta 1931 v Ljubljani je Kralj presenetil zlasti s slikarskimi in kiparskimi **portreti otrok**. Tako kot za vse prejšnje kiparske in slikarske portrete mu je v pomoč za portretno karakterizacijo služila fotografska predloga. Z enako skrbjo in pozornostjo se je posvečal svetopisemskim ikonografskim motivom, psihološko poglobljenim portretom, kmečkemu žanru in panoramskim krajinskim motivom (Kranjc, 2009).

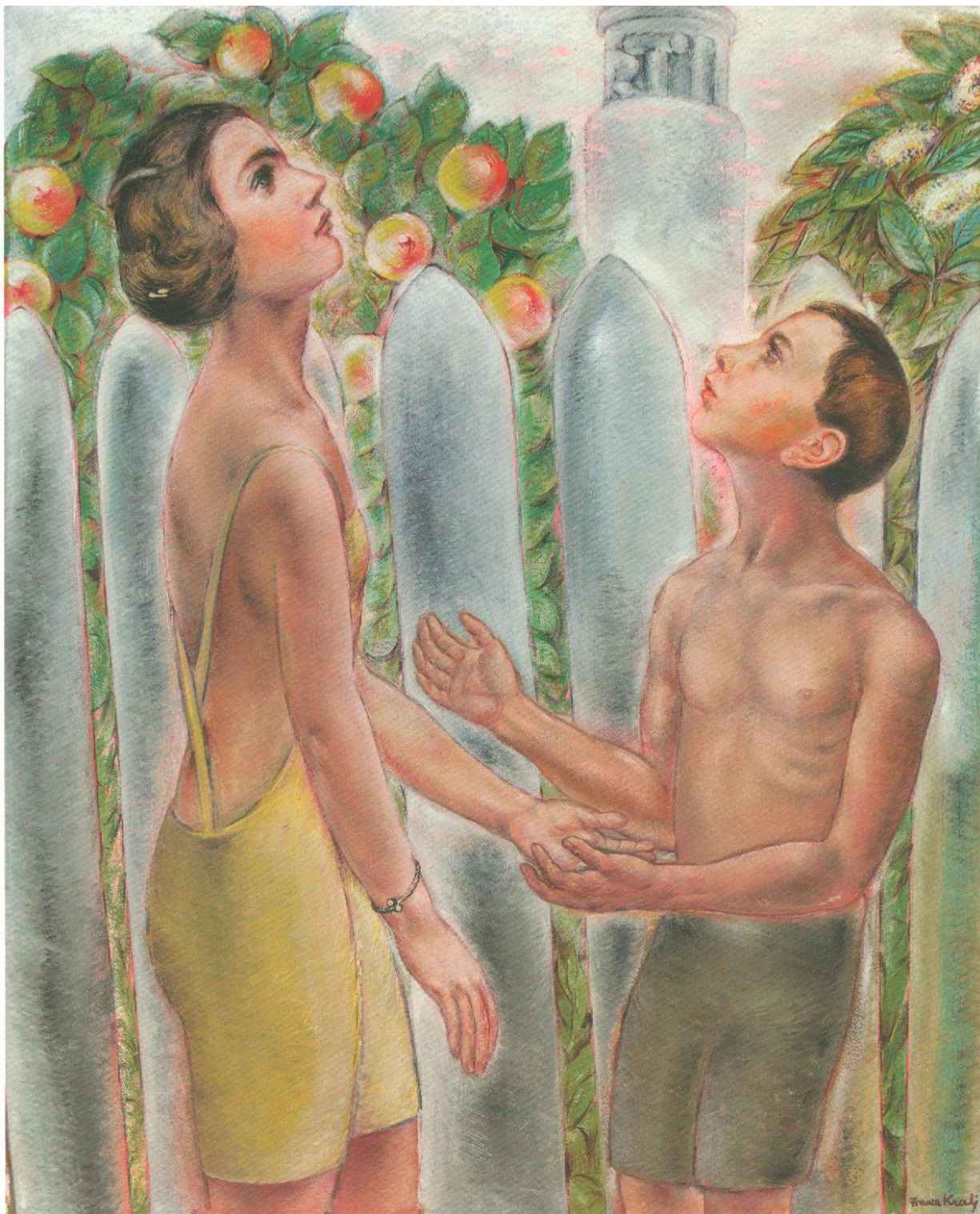
Iz kozmosa – sveta občečloveških vrednot, se je njegova pozornost preusmerila v mikrokozmos – človeka, toda prav v svet slovenskega človeka, njegovega doma, vasi, vaške luže, njegovega travnika in polja, njegovega znoja in prešernega veselja, praznične sreče in groze v nevihti, k radosti rojstva in k tragiki smrti»(Smrekar, 1980).

Rodbinski naslednik, olje/platno, 1930, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

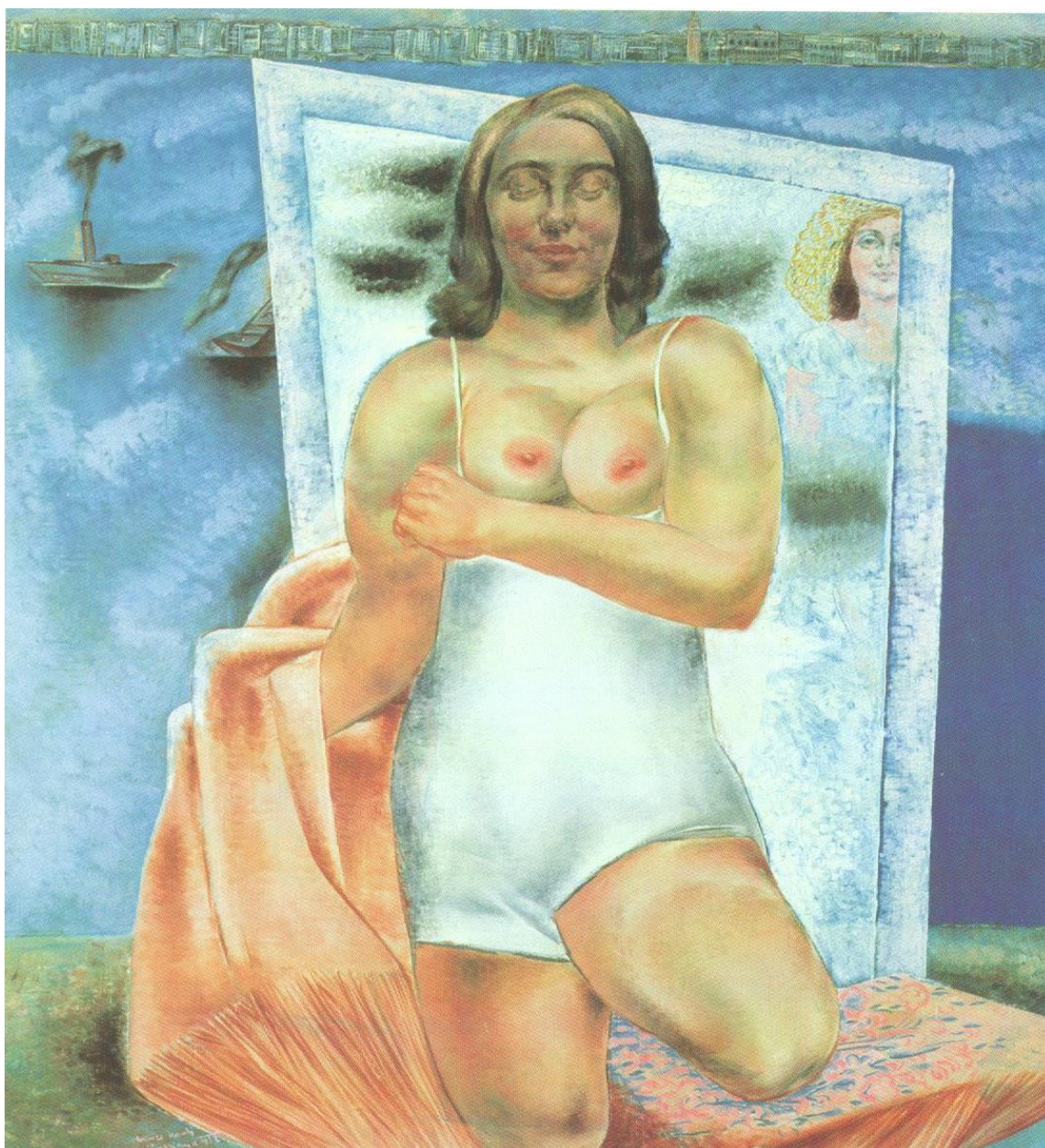
Portret rodbinskih otrok, 1931, olje, platno, Moderna galerija, Ljubljana

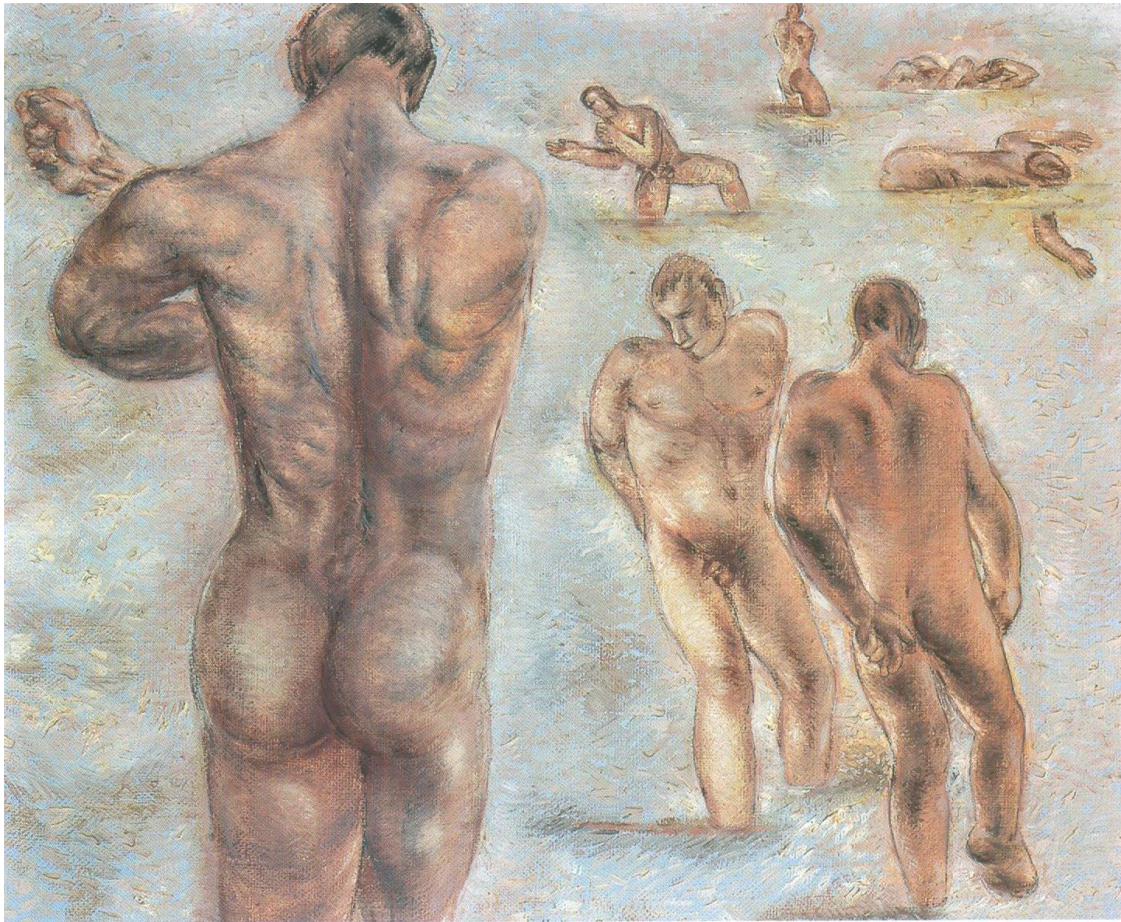
Umetnikova otroka, 1938, olje/juta, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

Z zamenjavo vodstva Slovenskega umetniškega društva v začetku 30. let se je Kralj od tega kroga umaknil. Služenje naročniškemu okusu in državotvorni pomen umetniškega snovanja sta mu bila tuja.

Na ljubljanskem velesejmu septembra 1932 je na razstavi z naslovom »Žena v slovenski umetnosti« žirija za najboljše slikarsko delo nagradila Kraljevo Ženo z beneškim ozadjem. Ob pregledovanju Kraljevega opusa od leta 1929 do 1933 se kaže, da je bil **akt in raziskovanje izraznega potenciala gole figure** središčna tema v njegovem ustvarjanju (Kranjc, 2001).

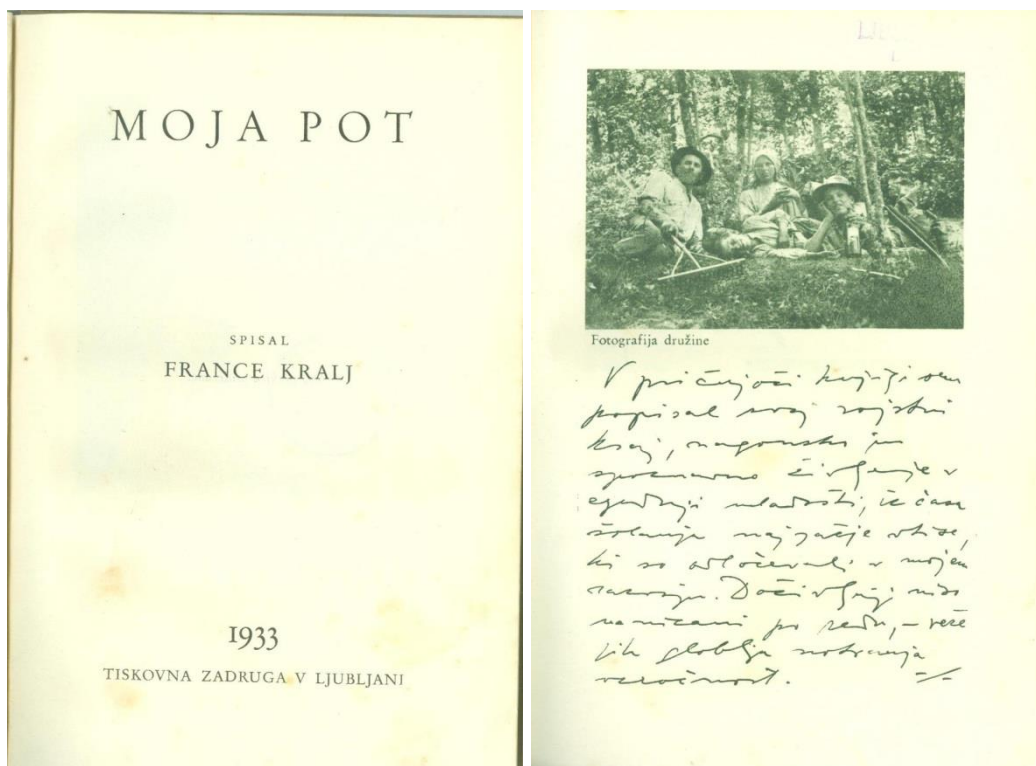

Moja žena z beneškim ozadjem, 1932, olje, platno, Moderna galerija, Ljubljana

Kopalci, olje/platno, 1932, Kostanjevica na Krki

Leta 1933 izide njegova avtobiografija, leposlovni dragulj, MOJA POT, v kateri pojasni svoje ustvarjalne težnje in napove prihodnje. V njej je popisal okolje iz katerega je izšel, poglobitve mladostne vtise, ki so pripomogli k oblikovanju njegovega pogleda na svet, od medlih obrisov komaj prebujene zavesti do jasnih oznak svojih najbližjih.

Kralj, ki mu je bilo tuje vsakršno vpletanje politike v umetnost, ustanovi umetniško skupino **SLOVENSKI LIK**, leta 1934. Kralj je do leta 1939 prirejal samostojne razstave pod formalnim okriljem Slovenskega lika in se posvečal pretežno kiparstvu. Pogosto je v inozemstvu deležen večjega priznanja in simpatij kot v domačem okolju.

Kritiki, umetnostni zgodovinarji, prav tako pa tudi njegovi stanovski kolegi so imeli pogosto težave s Kraljevo neulovljivostjo in neopredeljivostjo, svojeglavostjo, uporno in ključovalno naravo, ekstravaganco in preprostostjo, ponižnostjo in ponosom, predvsem pa z občutkom, da se prav malo ozira na razna prepričanja, še manj pa ceni opevana herojstva (Kranjc, 2009).

Na samostojni razstavi v Jakopičevem paviljonu leta 1936 je bilo očitno, da je res mojstrsko obvladoval vse likovne zvrsti. Motiviko je delil na prizore iz kmečkega življenja, razstavil je uspelo serijo skulptur živali, religiozne motive in številne kiparske skice v terakoti in risbe.

Žanjice, 1936, polihromiran les, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

Žena s polnim predpasnikom, 1935, žgana glina, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

Po razstavi v Jakopičevem paviljonu ob 20-letnici umetniškega delovanja (1939) je na Muzejskem trgu v bližini Valvasorjevega spomenika MOL namestila Kraljevo kiparsko kompozicijo iz betona Kmetski motiv – Priroda. **Zaradi nesprejetosti je bil kip uničen, vršila se je gonja proti njegovemu ustvarjanju.**

Vsiljeno krizo je premoščal z izjemno zagnanim pedagoškim delom v kiparskih ateljejih Tehnične srednje šole. Na razstavah je predstavljal svoje nadarjene učence.

Priroda, 1938, beton, uničeno

Žrebiček, 1936, marmor

Na svetovni razstavi 1937 leta v Parizu dobi nagrado za marmornega Žrebička.

V času vojne se je zapiral med stene svojega ateljeja saj je moral zaradi vojnih razmer opustiti delo na šoli. Drugo svetovno vojno je preživel v Ljubljani in se s slikarskimi deli odzival na grozoto razkola, ki je pripeljala do vojne. Leta 1943 se je z veliko zagnanostjo posvetil uresnitvi zamisli o postavitvi **velikega spomenika na dobrepoljskem pokopališču, ki ga je naročil dobrepoljski podjetnik Anton Drobnič**. Ker je do konca vojne ostal praktično brez prihodkov, mu je v tem času Drobničeva podpora pomenila osnovni vir za preživetje. Skoraj dvesto trideset modeliranih upodobitev je povezal v enoten mozaik nekakšnega nestvarnega občestva svetnikov, umetnikov, rojakov z izpostavljenim naročnikovim portretom in z avtoportretom z bratom Tonetom ob sebi. Preteklo je deset let do postavitve spomenika, medtem pa so se v Kraljevem življenju vrstili usodni preobrati.

Nagrobnik družine Drobnič, 1943, beton, pokopališče, Videm-Dobrepolje

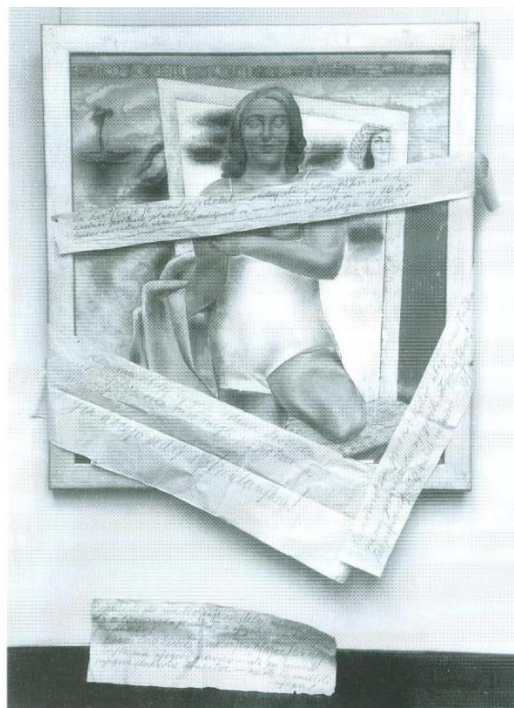
Po letu 1945 je nova oblast izključila umetnika iz socialnega in kulturnega prostora, v katerem pa je kljub temu še poldrugo desetletje ustvarjal pomemben in obsežen slikarski, kiparski in grafični opus. **Nova oblast je ukinila oddelek na šoli, kjer je poučeval kiparstvo, čez noč je ostal brez zaposlitve.** Za ustvarjanje s kamnom in lesom preslaboten, se je lotil izdelovanja okvirjev za svoje slike. Okvirje je izdeloval iz letev, ki so mu jih sosodje izbirali iz kruriva. (Spomini slovenske umetnika, objavljeno 1996).

V šolskem letu 1948/49 je dobil zaposlitev učitelja risanja na II. državni gimnaziji pri Sv. Jakobu.

Zaradi nesprejetosti njegove umetnosti se je v tej ideološki ledeni dobi njegovo življenje sprevračalo v pekel, opustiti je moral zanj prenaporno pedagoško delo, z minimalno preživnino pa se je znašel na socialnem dnu. Leta 1950 je bil invalidsko upokojen. Čeprav kot osebnost odrinjen na rob družbe, tudi po vojni razstavlja svoja dela.

Nekako leta 1946 bi smeli v Kraljevem slikarskem razvoju zaznavati novo in zadnje obdobje. Spet se je začel poglobljati v bistvo stvari, toda sedaj nič več ob vzgledih umetnostnih tokov tujega sveta, temveč ob lastnih ugotovitvah in spoznanjih (Mikuž, 1971).

Zaradi nerešenega statusa in prošenj javno demonstrira v Moderni galeriji leta 1953, prelepi svojo sliko Moja žena z beneškim ozadjem s protestnimi izjavami.

Protest v MG, 1953, Moderna galerija, Ljubljana

Z odpiranjem duhovnega prostora v petdesetih letih je tudi Kralj prišel v svojem ustvarjanju doživljati preporod. Sredi petdesetih je bil France ustvarjalno prerojen in v Moderni galeriji pripravil svojo retrospektivo. **Razstava ob šestdesetletnici umetnika je bila na visoki kvalitetni ravni in po obsegu največja od obstoja galerije, največja pa tudi po pestrosti in materialni raznolikosti enega samega umetnika, saj je vsebovala slike, kipe in grafike. Obsegala je vse razstavne prostore: šest dvoran. Ko sem si svojo razstavo sam ogledal, sem javno povedal: Tudi svojemu najhujšemu nasprotniku bi za podobno razstavo pošteno priznal njeno kvaliteto. Vendarle do same razstave je prišlo šele po daljših in hudih porodnih krčih, dobro leto po moji šestdesetletnici, ki je s tem izgubila zame vsakršen pravi smoter in pomen osnovne misli jubileja. Kupil ali prodala ni niti enega samega dela. (Spomini slovenskega umetnika, objavljeno 1996). Poleg slikarstva se je tedaj največ posvečal posebni grafično-slikarski tehniki – MONOTIPIJI.**

Avtoportret pri slikanju freske, končano 1955, olje, platno, Stalna zbirka Franceta Kralja, Kostanjevica na Krki

France Stele je v katalogu retrospektivne razstave Franceta Kralja v Moderni galeriji leta 1956 strnil odnos med umetnikom in sredino, v kateri je ustvarjal: " Umetnik, ki bi bil verjetno vsestransko uspel na Nizozemskem, je ostal pri nas glas vpijočega v puščavi« Pričujoča razstava, ki predstavlja javnosti samo izbran del umetnikovega življenjskega dela, a je kljub temu ena največjih kolektivnih razstav, kar smo jih doslej pri nas doživeli, nam ga kaže kot mojstra najrazličnejših tehnik. V slikarski vrsti je posebno številno zastopana oljna tehnika, na razstavi so tudi primeri fresko slikanja in slikanja na steklo. Bogato je Kraljevo risarsko delo v samostojnem in ilustrativnem smislu. Tudi v plastiki je tehnično mnogovrsten. Za intimno plastiko uporablja glino in trde lesove, pa tudi kamen. Monumentalna dela izvršuje v kamnu, lesu in kovini. V grafiki goji posebno lesorez, lesonitni rez in linorez; v zadnjem času pa monotipijo na steklo ali kamen... (Stele, 1956).

Kralj je nato več eksponatov izročil prof. Ladu Smrekarju, ki so postali jedro Smrekarjeve likovne zbirke v Kostanjevici na Krki, ki je konec sedemdesetih let z donacijo umetnikovega sina prerasla v najbolj izčrpno stalno Kraljevo zbirko.

Leta 1957 France Kralj konča svoje avtobiografske spomine, v katerih med drugimi zapiše: »Za moko, krompir, maščobo in premog že nekaj let sem zaleže v glavnem izdelava bogcev. Da, vsako leto jih preko zime napravim nekaj za novomašnike in sicer za primerno skromne vsote svojim bivšim učencem ali pa njihovim ožjim prijateljem, ki so vsi revni in ne bi zmogli plačevati prave vrednosti kvalitetnega izdelka... Meni pa se ob tem vzbujajo trpke misli: z bogci je začel samouški pastirček, moj oče, z bogci je končal njegov razgledani, kulturno razočarani sin«(Spomini slovenskega umetnika, objavljeno 1996).

Večer, 1960, barvna monotipija, papir, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

Dan, 1960, barvna monotipija, papir, Stalna zbirka F. Kralja, Kostanjevica na Krki

Kvadriptih Jutro, Dan, Večer in Noč je nastal v poslednjih sedeminštiridesetih dneh umetnikovega življenja. Leta 1960 se pretrga umetnikova ustvarjalna in življenjska pot. Ko je France Kralj odšel, so se le maloštevilni zavedali, kako dolga in temeljita je bila njegova prehojena ustvarjalna pot.

UMETNIŠKA DELA F. KRALJA HRANIJO:

Stalna zbirka Franceta Kralja, Kostanjevica na Krki

Moderna galerija Ljubljana

Muzej savremene umetnosti Beograd

Gliptoteka, Zagreb

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

Mestni muzej, Ljubljana

Zasebne zbirke doma in v inozemstvu

Dokumentacijski center bratov Kralj Videm Dobropolje

Evropa, 1955, bron, Ljubljana

Kip sta mestu Ljubljana leta 1992, za dan evropskega priznanja samostojne republike Slovenije, podarila Zlat in Jasna Kralj.

France Kralj velja za očeta ekspresionizma in osebnost, ki je stala po prvi svetovni vojni med mladimi na prvem mestu. Z organizacijskim delovanjem in ustanovitvijo Kluba mladih, Slovenskega umetniškega društva in v tridesetih letih društva Slovenski li je omogočil pripadnikom svoje generacije, da si je vsak posameznik utiral pot lastnega umetniškega razvoja. Z njimi je redno sodeloval na skupinskih razstavah doma, v evropskih kulturnih središčih in ZDA. Pripravil je številne samostojne pregledne in tematske razstave. Ustvaril je več javnih spomenikov in za svoje delo med leti 1918-1960 prejel več pomembnih, tudi mednarodnih priznanj.

France Kralj, avotr fotografije: Berthold, Avgust, 1910

Vir: Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK,

Gradivo zbrala in za predstavitev ob 125. obletnici rojstva pripravila Jasmina Mersel Šušteršič

Literatura:

Bevk, France: Pastirci pri plesu in kresu, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974.

Enciklopedija Slovenije, št. 5, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1991.

France Kralj. Donacija 2013, besedilo Igor Kranjc, Bojan Božič, Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 2014.

Fran in Tone Kralj, spremno besedo o umetnikoma napisal France Stele, Ljubljana, Klub mladih, 1925.

France Kralj: kiparstvo, grafika 1909-1960, uvodna študija Andrej Smrekar, Kostanjevica na Krki, 1980.

France Kralj 1895-1960: utemeljitelj modernega umetniškega izraza, videoposnetek, besedilo Igor Kranjc, Dobropolje, 2009.

France Kralj: Moja pot, Ljubljana, 1933.

France Kralj: Spomini slovenskega umetnika, spremna beseda Igor Kranjc, Ljubljana, 1996.

France Kralj: 1895-1960: stalna razstava del Franceta Kralja, Galerija Božidar Jakac, uvodno besedilo, prevod Andrej Smrekar, Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 2002.

France Kralj: katalog razstave ob umetnostni 20 letnici, spremna beseda France Stele, Ljubljana : Društvo Slovenski lik, 1939.

France Kralj: Ob 85-letnici rojstva in 20-letnici smrti kiparja, slikarja in grafika Franceta Kralja, uvodna študija Andrej Smrekar, Kostanjevica na Krki, 1980.

France Kralj: retrospektivna razstava, avtor dodatnega besedila France Stele, Ljubljana: Moderna galerija, 1956.

France Kralj: Kralj Matjaž, avtor spremne besede Igor Kranjc, Ljubljana: Moderna galerija, 1993.

Jaklič, Fran: Nevesta s Korinja ; Sin, Celje: Mohorjeva družba, 1997.

Kastelic Simončič, Marjeta: Ekspresionistične ilustracije Franceta in Toneta Kralja, diplomska naloga, Ljubljana, 1985/1986.

Kladnik: Sto likovnikov na Slovenskem, Ljubljana: Prešernova družba, 2010.

Komelj, Milček: Slovensko ekspresionistično slikarstvo in grafika, Ljubljana : Partizanska knjiga, 1979.

Kranjc, Igor: France Kralj, Ljubljana: Slovenska matica, 2001.

Mikuž, Stane: Slikar France Kralj v: Zbornik občine Grosuplje, Let. 1971, št. III, str. 99-107.

Naši kraji in ljudje: Dobropoljsko-struški zbornik 1996, Dobropolje, 1996.

Osebnosti: veliki slovenski biografski leksikon, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.

Risba na Slovenskem 1870-1950, Ljubljana: Narodna galerija, 2009.

Sedej, Ivan: Sto znanih slovenskih umetniških slik, Ljubljana : Prešernova družba, 1985.

Stele, France: Slovenski slikarji, Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1949.

Stele, France: Brata Kralja v: Dom in svet, 1925, let. 38, št.5.

Umetnost slavospev življenju: ob 50 – letnici galerijske dejavnosti v Kostanjevici na Krki, Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 2006.

Zbornik ob stodesetletnici rojstva Mare Kralj slikarke, kiparke, ilustratorke, filmske maskerke, oblikovalke keramike in lutk: Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana: samozal. avtorjev, 2019.

Dlib – digitalna knjižnica Slovenije